

Csiki Tamás – Gazdik Gyula – Tóth Péter – Varga Gergely

Az örmény–azeri konfliktus geopolitikai háttere és Ramil Szafarov átadatásának külpolitikai jelentősége

Ramil Szafarov ügyével kapcsolatban számos külpolitikai, nemzetközi jogi és a moralitás kérdését feszegető értékelés jelent meg 2012 őszén. Az elemzés ezektől eltérően arra a geopolitikai kontextusra kíván rávilágítani, amelybe Magyarország – sajnálatos módon – „belekeveredett”, s ami megmagyarázza, hogy miért váltott ki ennyire heves nemzetközi reakciót a Magyarországon – vélhetően – előzetesen egyszerűbbnek gondolt ügy. Egyúttal azt a kérdést is tisztázni kívánja, hogy Magyarország vonatkozásában milyen „helyi értékkel” kell kezelnünk a külpolitikai fiaskót, és milyen reális következményekkel érdemes számolni.

A magyar döntéshozóknak az a hibája, hogy nem kértek egyértelmű írásos biztosítékot arra vonatkozóan, hogy Ramil Szafarov nem kap kegyelmet Azerbajdzsánban, politikai szempontból négy ok miatt vált a vártnál súlyosabb nemzetközi problémává:

- mert az utóbbi időben önmagát egyre erősebbnek érző bakui kormányzat Szafarov ügyét és átadását beillesztette egy évek óta folytatott szimbolikus háborús retorikába;
- mert Örményország – tekintettel a számára kedvezőtlenül megváltozott örmény–azeri erőviszonyra és Azerbajdzsán felértékelődött nemzetközi helyzetére – Szafarov elnöki kegyelmét és nemzeti hősként való kezelését tudatosan túlreagálja, amiben segítségére van a méretéhez képest igen jelentős nemzetközi érdekartikuláló és érdekérvényesítő képességgel rendelkező örmény diaszpóra;
- mert az átadás és a kegyelem azt a látszatot kelti, hogy a budapesti döntéshozók nem vették figyelembe a legtöbb, a térséggel foglalkozó elemzőnek azt a véleményét, hogy a megváltozott azeri–örmény erőviszonyok és a Karabahkal kapcsolatos 1994 óta zajló béketárgyalások kudarcra a jelenlegi status quo megváltoztatásának, hosszú vagy akár már középtávon pedig egy újabb karabahi fegyveres konfliktusnak a lehetőségét rejtik magukban;
- s végül, mert nem számoltak azzal a nemzetközi vélekedéssel, hogy a karabahi status quo bármilyen megkérdőjelezése vagy megbontása (most nem is beszélve egy esetleges háborúról) olyan feszültséget gerjeszthet, amely kiszámíthatatlan geopolitikai átrendeződésekhez is vezethet a térségben, ez pedig alapvetően sérti a dél-kaukázusi térségben érdekelt nagyhatalmak jelenlegi törekvéseit.

E négy tényező mögött egy igen összetett és ellentmondásos társadalmi (történelmi, ideológiai), gazdasági (energetikai) és stratégiai (külpolitikai és katonai) viszonyrendszer áll. Továbbá a dél-kaukázusi térség nem kevésbé összetett nagyhatalmi szembenállása, amelynek képlete kissé leegyszerűsítve az Azerbajdzsán, Törökország, Egyesült Államok,

Izrael, Európai Unió versus Örményország, Oroszország, Iránként írható le. Közülük az elsődlegesen meghatározó szereplők Azerbajdzsánhoz fűződő stratégiai érdekeit az alábbiak szerint vázolhatjuk.

Törökország mind kulturálisan (török eredetű, nyelvű és kultúrájú „rokon népek”) – s ezzel együtt politikailag –, mind gazdaságilag szoros kapcsolatot ápol Azerbajdzsánnal. A felek gazdasági kapcsolatukat nem csupán a 2006 óta üzemelő (Örményországot elkerülő és Oroszországgal szemben alternatív kőolajexport-útvonalat jelentő) Baku–Tbiliszi–Ceyhan (BTC) vezetékre alapozzák, amely Azerbajdzsán kőolajexportjának nélkülözhetetlen stratégiai útvonala és az ország gazdasági erősödésének kulcsa. Az energetikai együttműködés erős a földgáz-vezetékrendszer kiépítése (déli energiafolyosó, Nabucco) kapcsán is: 2012. június 26-án írták alá a Transzanatóliai Földgázvezeték (TANAP) létrehozásáról szóló megállapodást. Az elmúlt években jelentősen bővültek a kereskedelmi kapcsolatok (2012 első négy hónapjában 38,5%-kal nőtt a török export az előző év hasonló időszakához képest) és a tőkebefektetések is (Törökország nemrég egy „különleges gazdasági övezet” kialakítását kezdeményezte Azerbajdzsán harmadik legnagyobb városában, Szumgajitban). A két ország katonai kapcsolatai is erősek: 2010–2011-ben ratifikálták azt a stratégiai partnerségi megállapodást, amely kölcsönös biztonsági garanciákat rögzített harmadik fél támadása esetére, és fokozott katonai együttműködést alakított ki.

Jóllehet a függetlenné vált volt szovjet tagköztársaságok közül 2001-ig egyedül Azerbajdzsán nem részesült az 1992-ben elfogadott Freedom Support Act (1992) keretében folyósított amerikai támogatásból, napjainkra az Egyesült Államok számára – Grúzia mellett – Azerbajdzsán vált az Oroszországgal vívott geopolitikai játszma egyik legfontosabb szereplőjévé. Washington különösen intenzíven támogatta és támogatja azokat a Bakuval kapcsolatos projekteket és terveket, amelyek európai szövetségeseinek orosz energiafüggségét kívánják lazítani (például Baku–Tbiliszi–Ceyhan olajvezeték, Nabucco gázvezeték). Az ország jelentősége különösen 2001. szeptember 11., illetve az afganisztáni háború megindítása után vált fontossá Amerika számára.¹

Az 1990-es év második felétől gyorsan fejlődő, mára már stratégiai partnerséggé váló izraeli–azeri együttműködésnek az Irán-ellenesség a fő motiválója. A katonai téren kialakult kooperáció többek között lehetővé teszi, hogy az iráni nukleáris létesítmények elleni esetleges támadás során az izraeli légierő F-15I és F-16I harci gépei az azeri repülőterek használata révén légi utántöltés nélkül hajtsák végre a feladatukat. Azerbajdzsán az izraeli fegyverexport egyik fontos piaca, ezt az idén februárban aláírt, 1,6 milliárd dollár értékű megállapodás is jól érzékelteti. Számos más biztonsági relációban is – így például az olajipari létesítmények védelmében – kiterjedt az együttműködés. Izrael, mely gazdasági-kereskedelmi téren is komoly pozíciókkal rendelkezik az országban, az azeri kőolaj

1 Az Obama-adminisztrációnak azért is jött rosszul a Szafarov-ügy, mert egy olyan időszakban válhat feszültebbé a viszonya Bakuval, amikor épp szorosabb együttműködést tervez Azerbajdzsánnal az afganisztáni csapatkivonás támogatása érdekében. Az amerikai külügyminisztérium augusztus 31-én komoly aggodalmának adott hangot és azonnali magyarázatot kért Azerbajdzsántól a kegyelem ügyében. Magyarországtól pedig a kiadatással kapcsolatosan kérték a döntés hátterének részleteit. *Pardon for Azerbaijani Soldier. Press Statement. state.gov*, 2012. 08. 31.

Szeptember 6-án Patrick Ventrell, az amerikai külügyminisztérium helyettes szóvivője hazánkkal kapcsolatban így fogalmazott: „Elítélünk minden olyan lépést, amely szítja a regionális feszültségeket, ezért vagyunk olyan mélyen csalódottak Magyarország döntése miatt, hogy átadta őt Azerbajdzsánnak.” *Daily Press Briefing, state.gov*, 2012. 09. 06.

második legnagyobb vásárlója. Bakunak érdeke a Teheránnal szembeni együttműködés kiszélesítése, mivel Irán a legnagyobb ellenfele, Jereván oldalán áll, s támogatja a központi hatalom ellen időről időre fellépő fegyveres szerveződéseket. Jeruzsálem egyúttal támogatja az észak-iráni azeri szeparatizmus és a Kaszpi-tengeri haditengerészeti jelenlét erősítésére irányuló bakui törekvéseket. A sokrétű együttműködést jelzik a két ország közötti gyakori magas szintű eszmecsere.

Mivel az Európai Unió keleti politikájának – különösen az energiaellátás terén – egyik kulcsszereplője Azerbajdzsán, Brüsszel komoly aggodalmakkal figyeli az ügyet, s a szeptember 7-i ciprusi EU-külgügyminiszteri találkozó programjába is bekerült megbeszélése. A tagállamok között abban teljes a konszenzus, hogy a gyilkos kegyelemben részesítése és hősként kezelése teljesen szembe megy a nyugati erőfeszítésekkel, amelyek a demokratikus átmenetet/konzolidációt és benne a jogállamiságot kívánják erősíteni Azerbajdzsánban.

Oroszország szokatlanul óvatosan reagált a Szafarov-ügyre. Az orosz hivatalos reakció háromnapos késéssel és egy visszafogott külügyminisztériumi szóvivői közlemény formájában öltött testet. Az orosz külügyminisztérium szeptember 3-i nyilatkozata szerint a „magyar és az azeri hatóságok lépései ellentmondanak a nemzetközi erőfeszítéseknek”, hogy enyhítsék a feszültséget a régióban.² Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a megnyilatkozásban az orosz vezetés egyszerre és azonos mértékben teszi felelősség Bakut és Budapestet a történetekért. Az orosz visszafogottság további jellemzője, hogy a Moszkvában élő több százezres örmény kisebbség egyhetes késéssel egy ötvenfős demonstrációt tartott a magyar nagykövetségnél. Oroszország reagálása pontosan jelzi az ügy súlyát Moszkva külpolitikájában: egyfelől kifejezi szolidaritását Jerevánnal, de nem tulajdonít nagyobb jelentőséget neki, illetve nem kívánja konjunkturalisan felhasználni azt, mert az orosz külpolitika konzervatív status quo-párti.

Iránnak az ugyancsak síita többségű Azerbajdzsánhoz fűződő kapcsolatát ez utóbbi függetlenségének 1991-ben történő visszaállítását követően jelentős érdekelletétek és a pragmatizmus diktálta együttműködés párhuzamossága jellemezte. Teherán fő törekvése, hogy a szomszédos országban a szekuláris nacionalista rendszer iránihoz hasonló teokráciával való felváltását elősegítse. Ettől nemcsak az észak-iráni azeri szeparatizmus visszaszorulását, hanem Irán regionális hatalmi helyzetének megerősítését is reméli. A Jerevánnal való kapcsolatait is fontos nyomásgyakorló eszköznek tartó Irán a vele szemben érvényesített nemzetközi szankciós politika kiszélesedése, egy külső támadás veszélyének növekedése közepette a korábbiaknál is élesebben reagál Bakunak az Egyesült Államokkal, más NATO-országokkal, illetve Izraellel való kooperációjának erősítésére. Az azeri katonai potenciál erősödése a Kaszpi-tengeri felségterület határainak az új gázmezők felfedezése által motivált kiszélesítésére irányuló iráni terveket is vitatottá teheti. Az azeri vezetés igyekszik az államközi kapcsolatok ellehetetlenülését elkerülni. Erre ösztönzi többek között, hogy az országhoz tartozó, de szeparált Nahicseváni Autonóm Körzet megközelítése kapcsán rá van utalva Teherán jóindulatára. Baku, mely tart az iráni destabilizációs törekvések kiszélesítésétől, igyekszik Teherán aggodalmait eloszlatni. A két ország 2005-ben megnemtámadási egyezményt kötött.

² Russia Slams Pardoning of Returned Azeri Killer. *St.Petersburg Times*, 2012. 09. 05.

Mindezeket a magyar döntéshozóknak alaposan mérlegelniük kellett volna Szafarov átadása kapcsán, ugyanis az örmény–azeri konfliktus dinamikáját jelenleg az alábbiak alakítják:

1. Minden korábbi és jelenlegi azeri lépés arra mutat, hogy a bakui vezetés régóta készült Ramil Szafarov szabadon engedésére és nemzeti hősként való kezelésére. Ez lényegében a 2004-es gyilkosságtól kezdve dokumentálható és nyomon követhető az azeri sajtóban,³ s ezt jelezték a mostani átadás azeri körülményei is (külön repülőgép biztosítása, azonnali elnöki kegyelem, a börtönből szabadult Szafarov nyolc és fél-évi bérének szintén azonnali átutalása, őrnaggyá történő előléptetése, a koszorúzási ceremóniák stb.). Szintén ismertek az azeri és a török diplomácia korábbi hasonló törekvései.
2. A Szafarov-ügy kezelésében a bakui vezetést az motiválta, hogy Karabah kérdése és az örmény–azeri szembenállás napjainkban az azeri állami és nemzeti önazonosság egyik kulcseleme, amelyhez szimbolikusan jól volt illeszthető a karabahi származású, családját az örmények miatt elvesztő, katonatisztként szolgáló, örmény katonát meggyilkoló Ramil Szafarov ügye. Emellett mind a 2013 februárjában esedékes örmény, mind a 2013 októberében esedékes azeri elnökválasztás szempontjából fontos belpolitikai tőkeforrás lehet a Szafarov-ügy.
3. Az 1988-tól rendszeressé váló örmény–azeri etnikai konfliktus és az 1991–1994 közötti karabahi háború, illetve az ezek során elszenvedett veszteségek mind a hivatalos azeri, mind pedig a hivatalos örmény politika rendszeres hivatkozási alapjai, társadalomszervező elemei. Míg a karabahi háborúban körülbelül 30 ezer ember halt meg, s további mintegy 600 ezer azeri volt kénytelen elmenekülni a karabahi térségből, illetve a megszállt területekről, addig az örményellenes pogromok miatt körülbelül 400 ezer örménynek kellett elmenekülnie korábbi lakhelyéről. Vagyis mindkét félnek jelentős és fájdalmas, hivatkozható veszteségei voltak.
4. A 4400 km²-nyi Hegyi-Karabahnak⁴ és mintegy 7600 km²-es környékének, vagyis Azerbajdzsán kb. 13%-ának az 1994-es elvesztése mindmáig az azeri állami szuverenitás és területi integritás sérelmének szimbóluma, amelybe a bakui vezetés hivatalosan soha nem törődött bele (tűzszünet van csak, de nem béke). Bakunak külkapcsolatai és regionális politikája során figyelemmel kell lennie továbbá arra is, hogy az Örményország, Irán, Törökország által határolt, Azerbajdzsánhoz tartozó Nahicsevani Autonóm Körzet területileg nem érintkezik az ország nagyobbik részével, s csak légi úton vagy más országon keresztül közelíthető meg.
5. A karabahi kérdés kapcsán az EBESZ Oroszország, USA és Franciaország vezette ügynevezett minszki csoportjának 1994 óta folyó béketárgyalásain 18 év alatt sem sikerült a fegyverszünetnél lényegesen komolyabb előrelépést elérni. Az évek óta napirenden lévő témák:

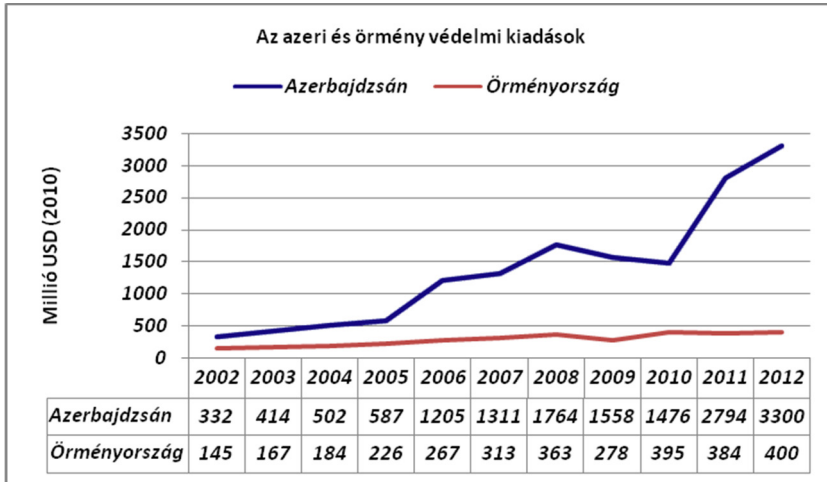
3 Az a tény, hogy Szafarov 2006-ban az év embere lett Azerbajdzsánban, már akkor jól szemléltette azt a hivatalos azeri megközelítést, amelyet legutóbb Elman Abdullajev azeri külügyi szóvivő fejtett ki Azerbajdzsánnak a magyar kormányhoz intézett 2012. szeptember 6-i jegyzéke kapcsán. A szóvivő szerint ugyanis a Szafarov-ügyet a hegyi-karabahi terület feletti fennhatósággal kapcsolatos konfliktus tükrében kell vizsgálni, mivel Szafarov tanúja volt az azeri lakosság ellen örmények által végrehajtott etnikai tisztogatásoknak. *Азербайджан направил Венгрии ноту. trend.az*, 2012. 09. 06.

4 Hegyi-Karabah 4400 km²-nyi területéből 4000-et ellenőriznek az örmény fegyveresek.

- a) a Hegyi-Karabahon kívüli megszállt azeri területek visszatérése Azerbajdzsánhoz;
  - b) Hegyi-Karabah jövőbeni jogállása, a menekültek visszatérésének biztosítása;
  - c) egy Hegyi-Karabahot Örményországgal összekötő szárazföldi híd létesítése;
  - d) a megoldásokhoz kapcsolódó biztonsági garanciák kidolgozása (hogy ki lehessen vonni a békefenntartó erőket a konfliktus sújtotta övezetből);
  - e) 2007-ben Jereván ugyan elfogadta a minszki csoport Madridban megfogalmazott elveit a probléma lépésről lépésre történő rendezésére (amit az azeriek dolgoztak ki), de a „madridi elveket” mind a karabahi örmények, mind az örmény diaszpóra elutasítja, sőt bírálja az azeri ellenzék is – így nincs előrelépés.⁵ Jereván elvileg elfogadja még az azeriek közigazgatási fennhatóságát is a megszállt/vitatott területekre vonatkozóan, azt azonban nem, hogy ez kiterjedjen a biztonságra is.⁶
6. Mindezek következtében Jereván és az örmény diaszpóra támogatásával továbbra is létezik a senki által el nem ismert Hegyi-Karabahi Köztársaság (Minszkben Jereván képviseli őket, de Örményország sem ismerte el a szakadár államalakulatot), s a minszki csoportnak minimálisak az esélyei a rendezésre.
  7. Hegyi-Karabahot mindkét nép – az azeri és az örmény is – nemzeti kultúrája bölcsőjének tekinti (mint Koszovót a szerbek és az albánok), ráadásul az örmények törökellenes küzdelmük egyik történelmi helyeként tisztelik, az 1991–1994-es karabahi háborút pedig a modernkori Örményország legnagyobb győzelmének tekintik, amit jól jelez, hogy 1998 óta a nemzeti-konzervatív Örmény Köztársasági Párt „karabahi háborús hősei” vannak hatalmon Örményországban. Ez is az egyik – bár valószínűleg nem a legfontosabb – szubjektív tényezője volt annak, hogy Jereván miért reagálta túl Szafarov kiadását és kegyelemben részesítését.
  8. Az elmúlt években (2006 óta különösképpen) az azeri–örmény katonai erőviszony fokozatos eltolódásának lehettünk tanúi – aminek a mértékéről erősen megoszlanak a vélemények. A megnövelt finanszírozás és a haderő modernizációs törekvései csökkentették a – számszerűleg egyébként harmadával kisebb, de valamivel modernebb és felkészültebb – örmény és a „megújuló” azeri haderő közti különbségeket. Az azeri törekvéseket jól érzékelteti az, hogy 2011-ben teljesült Alijev elnök azon célkitűzése, hogy az azeri katonai költségvetés nominális értéke nagyobb legyen, mint a teljes örmény állami költségvetés.

5 A madridi elvekhez való viszony jól jelzi, hogy az örmény–azeri konfliktus rendkívül összetett – nem csupán államközi, de etnikumokon belüli is egyszerre.

6 A tárgyalások, amelyektől a közvetítő nagyhatalmak az áttörést várták, legutóbb 2011. június 24-én, Kazanyban (Oroszország) fulladtak kudarcba. Olyannyira, hogy két nappal később Bakuban az elmúlt 20 év legnagyobb katonai felvonulását (erődemonstrációját) tartották – hivatalosan az ország függetlenné válására emlékezve.

A SIPRI Milex Adatbázisa alapján, konstans 2010-es USD-árfolyamon.

(A 2012-es adatok becslések)

Az örmény és az azeri haderő

	Örményország	Azerbajdzsán
Fegyveres erők	48 830	66 940
Szárazföldi erők	45 850 (ebből 20 000 hivatásos állomány) 110 harckocsi, 136 páncélozott szállító harcjármű, 104 gyalogsági harcjármű, 239 tüzérségi eszköz	56 840 (sorállomány) 339 harckocsi, 357 páncélozott szállító harcjármű, 111 gyalogsági harcjármű, 458 tüzérségi eszköz
Haditengerészet	–	2200
Légierő	3000 16 harci repülőgép, 8 harci helikopter	7900 44 harci repülőgép, 26 harci helikopter
Félkatonai	6700	15 000
Tartalékos	210 000	300 000
Az országban állomásozó külföldi erők	A Jerevával szövetséges orosz erők Gyumri: 3300 fő, 1 gépesített dandár, 74 harckocsi, 201 páncélozott szállító harcjármű, 84 tüzérszükszög Jereván: 1 vadászrepülő század (18 MiG-29, 2 SAM légvédelmi rakétaüteg S-300V rakétákkal, 1 SAM légvédelmi rakétaüteg SA-6 rakétákkal)	A Bakuval szemben álló örmény erők Hegyi-Karabah és környéke (Örmény Védelmi Erők): 15-20 000 fő, 300 harckocsi, 300 páncélozott szállító harcjármű, 300 tüzérségi eszköz (becslés)

A Military Balance 2012 adatai alapján

9. Katonai szakértők többnyire egyetértenek abban, hogy ma az azeri fél még jelentősen túlbecsüli katonai képességeit, ha a siker legkisebb esélyével akar támadást indítani Hegyi-Karabah ellen. Amellett, hogy az örmény védelmi erők Hegyi-Karabah térségében sokkal kedvezőbb földrajzi pozícióban (magaslatok) és harcászati-hadműveleti pozícióban (kiépített védelem) vannak, ezt az előnyös helyzetet tovább erősíti az örmény erők jobb kiképzettsége, harci tapasztalatai és jobb minőségű hadfelszerelése. Eközben az azeri modernizációs programok még nem értek be, a haderő még az elmúlt években beszerzett valóban modern fegyverzetet sem tudja megfelelően alkalmazni.
10. Másrészt viszont érdemes figyelembe venni azt is, hogy egy újabb karabahi háború esetén az örményekkel szövetséges orosz erők jóval nehezebben lennének képesek támogatást nyújtani Jerevánnak (különösen, ha Grúzia megtiltaná az országán áthaladó utánpótlási útvonalak használatát az oroszoknak), továbbá azt is, hogy Azerbajdzsán egyedül igen nehezen lenne képes biztosítani a Nahicseváni Autonóm Körzet védelmét. Az orosz segítség kimenetelének bizonytalansága, s annak kiszámíthatatlansága, hogy egy karabahi háború esetén milyen magatartást tanúsítana Örményország, Törökország és Irán a nahicseváni azeri területekkel kapcsolatban, különösen kényessé teszi a helyzetet, mert az azeri–örmény szembenálláson túlmutató regionális fegyveres konfliktus veszélyét is magában hordozhatja.
11. Bár a katonai erőviszonyok, illetve a jelenlegi azeri és örmény stratégiai megfontolások alapján egy újabb karabahi háború valószínűsége a közeljövőben rendkívül alacsony (Azerbajdzsán az ENSZ BT nem állandó tagjaként illet egészen biztosan nem fog kezdeményezni), a befagyasztott dél-kaukázusi feszültség felforrósítása – s a jelenlegi status quo fundamentális megkérdőjelezése – háború nélkül is elérhető. Például a szakadár Hegyi-Karabahi Köztársaság függetlenségének elismerésével, ami Abházia és Dél-Oszétia függetlenségének egyoldalú orosz elismerése után korántsem tartozik az elképzelhetetlen dolgok közé.⁷
12. Igen fontos látnunk azt is, hogy a karabahi probléma gyors megoldásában nem igazán érdekelt Oroszország⁸ sem, amely e kérdéssel tudja szorosabban magához

7 Az örmény parlamentben éppen a napokban terjesztett be javaslatot az ottani ellenzéki pártok egyike Hegyi-Karabah függetlenségének elismerésére. Bár az örmény kormányzópárt (az Örmény Köztársági Párt) szinte biztosan elutasítja majd a javaslatot, annak benyújtása önmagában is mutatja a feszültség növekedését.

8 Az orosz–azeri viszony rendkívül ellentmondásosan alakult az elmúlt húsz évben. A karabahi háborúban az örmények nyújtott orosz támogatás miatt Azerbajdzsán csak az örményektől elszenvedett katonai vereség után, 1993-ban lépett be a Független Államok Közösségébe, s 1994–1997 között részese volt a taskenti szerződésnek is, ám részvételét nem hosszabbította meg. Baku az úgynevezett FÁK-különutas országokkal – Grúziával, Ukrajnával, Moldovával, majd később Üzbegisztánnal – 1996-ban életre hívta a GUAM (illetve GUUAM) csoportosulást, hivatalosan elsősorban a kereskedelmi együttműködés szándékával, ám valójában a külpolitikai és katonai együttműködés céljával is. Miután 2005-ben Üzbegisztán kilépett a szervezetből, 2010 óta Ukrajna újra Oroszország felé orientálódik, és a jelenlegi washingtoni adminisztráció is csekély figyelmet szentel a szervezetnek, a GUAM mára jelentéktelenné vált. A 2003–2004-es grúzai, kirgiz és ukrán „színes forradalmak” hatására az azeri vezetés érezhetően visszafogta addigi, a nyugati orientációt preferáló politikáját, s csupán gazdasági kapcsolatait mélyítette el az EU-val. Az orosz–azeri kapcsolatokban az utóbbi években inkább a kölcsönös gazdasági előnyszerzés dominál. Látványos jele ennek, hogy az azeri kőolaj és földgáz túlnyomó része még napjainkban is az orosz felvásárlás révén, illetve vezetékhalozaton keresztül jut el az európai piacokra.

kötni a török–azeri harapófogóba szorított örményeket,⁹ illetve igyekeznek kordában tartani az orosz közelség béklyóin lazítani kívánó (olaj- és gázkészletei/bevételei, valamint az EU és USA figyelmének növekedése miatt önmagát egyre erősebbnek érző) azeri vezetést. Baku ugyanis – legalábbis gazdaságilag – a karabahi probléma és a grúz–orosz háború figyelmeztető példája¹⁰ ellenére is igyekeznek önállósítani magukat Oroszországtól (lásd például déli energiafolyosó, Nabucco-projekt stb.). Mivel a rendszer autoriter jellege és az azeri elit oroszországi kapcsolatai miatt politikailag ez sokkal nehezebb, ez utóbbi területen olyan semleges és látványos sikerekre törekszik, mint az ENSZ BT nem állandó tagsága (2012–2013), Eurovíziós Dalfesztivál (2012) stb.

13. Oroszország geopolitikai előnyét a dél-kaukázusi térségben napjainkig nyíltan nem igazán sikerült megkérdőjeleznie sem az Egyesült Államoknak (2008: Grúzia), sem Törökországnak (amelynek közvetítőként való ajánlkozását a karabahi konfliktus megoldása kapcsán 2008-ban visszautasították). Jóval sikeresebbnek tekinthető az EU óvatossági politikája, különösen az energetika terén (Azerbajdzsán–Grúzia–Törökország útvonal), aminek nagy szerepe volt Azerbajdzsán megerősödésében. Ehhez azonban szükség volt a karabahi status quo fenntartására is. Paradox módon azonban az utóbbi időben épp a megerősödött Baku az, amely e status quót verbálisan és szimbolikusan is egyre hevesebben megkérdőjelezi, többek között Szafarov átadása kapcsán is.

Az örmény reakciók mindezek miatt ilyen erősen eltúlzottak, s nem elképzelhetetlen, hogy e hangnem tartósabb nemzetközi visszhangra talál. A jelenlegi status quo megkérdőjelezését vagy megváltoztatását ugyanis – most nem is beszélve egy esetleges újabb örmény–azeri fegyveres konfliktusról – nem szívesen vállalnák a főszereplők, mert az olyan geopolitikai átrendeződésekkel járhat, amelyben könnyen veszendőbe mehetnek eddigi nyereségeik. Éppen a fentiek – ezen belül is elsősorban az örmény diaszpóra várható további aktivitása – miatt Budapestnek számolnia kell azzal is, hogy a túlzott örmény és a kritikus nemzetközi reakciók miatt a Szafarov-ügy a magyar–azeri gazdasági kormánybizottság közelgő ülése kapcsán újra előtérbe fog kerülni (s az ott megkötött üzleteket Szafarov átadásának ellentételezéseként tünteti fel majd a nemzetközi sajtó egy része).

Az örmény lobbistákat ugyanis az egyik legbefolyásosabb etnikai érdekcsoportként tartják számon az Egyesült Államokban. Zbigniew Brzezinski egy 2006-ban írt cikkében az izraeli és a kubai lobbisták után a harmadik legerősebb érdekérvényesítő csoportnak tartotta őket. Az amerikai örmények relatíve kis számukhoz képest (becslések szerint 1–1,5 millió amerikai bír örmény gyökerekkel) igen hatékony lobbiszervezeteket voltak képesek kiépíteni. Két, egymással történetileg rivalizáló legfontosabb szervezetük az Amerikai Örmény Nemzeti Tanács (*Armenian National Committee of America – ANCA*) és az Amerikai Örmény Közgyűlés (*Armenian Assembly of America*). E rivalizáló szervezetek azonban az amerikai politikai rendszer kulcsintézményeiben, a Kongresszusban, a Fehér Házban, a

9 Jól jelzi az örmények helyzetét, hogy az örményországi orosz támaszpontokról szóló béreleti szerződést 2010-ben meglepően hosszú időre, 34 évre hosszabbították meg.

10 Csak jelezzük, hogy a korábban említett háborús azeri retorika 2008-ban éppen a grúziai események miatt vált visszafogottabbá egy rövid időre.

két nagy párt szervezeteiben rendkívül hatékonyan működnek együtt, s ez szervezetségüknek, mobilizációs képességüknek köszönhető. A Kongresszusban a kétpárti örmény caucus taglétszáma 135 (a magyar caucusnak 16 tagja van), ami tekintettel számarányukra, rendkívül figyelemreméltó. Mindkét szervezet legfontosabb célkitűzései közé tartozik az 1915–1922 közötti örmény népirtás kongresszus általi hivatalos elismertetése, a szakadár Hegyi-Karabah függetlenségének elismertetése, Örményország segélyezése, Azerbajdzsán segélyezésének megakadályozása.¹¹ Habár a genocídium és Hegyi-Karabah függetlenségének a Kongresszus általi elismertetése nem sikerült, a lobbifolyása más területeken erősen érzékelhető.¹²

Az 1990-es években a Törökországnak juttatandó amerikai fegyverexport és a Baku–Ceyhan-kőolajvezeték megépítésének megakadályozása is fontos célja volt az örmény lobbinak, ezeket azonban nem tudták elérni. Összefoglalva elmondható, hogy bár az örmény lobbifolyatra is az egyik leghatékonyabban működő etnikai érdekcsoport az Egyesült Államokban, az Egyesült Államok számára jelentős geopolitika súllyal bíró ügyekben – a terrorizmus elleni harc, Irán, Törökország és a közel-keleti érdekeltségek, az energiaforrások kérdése – befolyásolási képességei korlátozottak.

Látnunk kell ugyanakkor, hogy Ramil Szafarov átadása – s így az erre vonatkozó magyarországi döntés is – csupán katalizátor volt egy régóta fennálló és megoldatlan, az utóbbi években tőlünk teljesen függetlenül újra feszültté váló konfliktusban. A Szafarov-ügy ezt a konfliktust alakította át egy örmény–azeri verbális háborúvá napjainkra. Még akkor is így van ez, ha a magyar döntésre nemzetközi szempontból nem túl szerencsés időpontban (az EU-válságkezelés egy kritikus időszakában és az amerikai elnökválasztás kampányfolyásának kezdetén) került sor, amikor a dél-kaukázusi régióban érdekelt nemzetközi főszereplők elsősorban saját belső problémáikkal vannak elfoglalva.

11 Az örmény diaszpóra igen erős lobbival rendelkezik Franciaországban is, ahol elérték, hogy a szenátus (2011) és a parlament (2012) is megszavazza az örmény genocídium tagadásának büntethetőségét, s csak azért nem került bevezetésre a törvény, mert a francia alkotmánybíróság 2012 februárjában megsemmisítette azt.

12 2010-ben a Képviselőház Külügyi Bizottsága 23-22 arányban, nem kötelező érvényű határozatban genocídiumként határozta meg az örmények elleni agressziót, s eddig 42 szövetségi állam törvényhozása hozott határozatot az örmény genocídium elismeréséről. Az örményeknek sikerült elérniük, hogy az Egyesült Államok részéről a Szovjetunió felbomlását követően függetlenné vált volt szovjet tagköztársaságok közül csak Azerbajdzsán ne részesüljön támogatásban. A Freedom Support Act (1992) keretében Örményországnak folyósított évi 90 millió dolláros összeg az ország népességéhez képest viszont igen jelentősnek volt mondható. 2001. szeptember 11-ét követően a Kongresszus felhatalmazta az elnököt, hogy évenként felfüggeszthesse a rendelkezést.

A dél-kaukázusi térség etnikai-nyelvi összetétele

Forrás: Népszabadság